

J A Z Y K O V E D N É
Š T Ú D I E **XXXII**

**Prirodzený vývin jazyka
a jazykové kontakty**

VEDA

SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED
Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra

EDITORI

Mgr. Katarína Balleková, PhD.

PhDr. Ľubor Králik, CSc.

Mgr. Gabriela Múcsková, PhD.

RECENZENTI

Siniša Habijanec, PhD.

PhDr. Milan Majtán, DrSc.

J A Z Y K O V E D N É
Š T Ú D I E **XXXII**

**Prirodzený vývin jazyka
a jazykové kontakty**

VEDA
vydavateľstvo
Slovenskej
akadémie
vied
Bratislava
2015

OBSAH

Pavol Žigo Slovo jubilanta	11
Miroslav Dudok Pánovi profesorovi Pavlovi Žigovi z úcty a vd'aky	13
Jana Pekarovičová Pavol Žigo a Studia Academica Slovaca alebo Dejiny jazyka ako súčasť etnolingvistickej a interkultúrnej kompetencie	17

I. PRIRODZENÝ VÝVIN JAZYKA V INTERDISCIPLINÁRNYCH A VŠEOBECNOLINGVISTICKÝCH SÚVISLOSTIACH

Juraj Dolník Prirodzenosť vo vývine jazyka	27
Zuzanna Topolińska O kategorii „czynnika towarzyszącego”	37
Анжэліка Садоўская Беларуская этналінгвістычная лексікаграфія ў кантэксте славянскай	42
Daniela Slančová – Jana Kesselová Prirodzený vývin lexiky a gramatiky v ranej ontogenéze reči (na materiáli substantív a gramatickej kategórie pádu)	50

II. HISTORICKÁ LINGVISTIKA A DIALEKTOLÓGIA

1. LEXIKOLÓGIA A LEXIKOGRAFIA

Жанна Ж. Варбот К этимологии зап.-слав. <i>toparka/toporka</i>	61
Славка Керемидчиева Полисемия и омонимия в родопската макродиалектна система	64
Stanislava Kloferová K lidové etymologii v nářečích	70
Eubor Králík K problému etymologickej totožnosti slova: príspevok k štúdiu slovensko-inojazykových lexikálnych kontaktov (na materiáli Historického slovníka slovenského jazyka)	77
Jana Skladaná Slovná zásoba slovenčiny v minulosti a v súčasnosti (Kontakty s inými jazykmi)	83
Renáta Ondrejková Kuchyňa a kuchynská lexika v predpisovnom období slovenského jazyka	92
Anna Marićová Cudzía lexika v staropazovskom nářečí	101
Libuše Čižmárová <i>Branzole</i> a <i>brazoleta</i> : k dvěma českým a slovenským přejímkám a jejich nářečným variantám	110
Petra Přadková Pojmenování peroutky v českých nářečích	116

Eubica Dvornická – Dagmar Šimunová	121
Perspektívy spracovania slovenskej nárečovej frazeológie	
Miloslav Smatana	138
Krátke zastavenie v polovici cesty (ďalšia etapa riešenia grantového projektu Slovník slovenských nářečí)	
Христина Дейкова	148
За някои балкански заемки в българските диалектни пунктове на „Общославянския лингвистичен атлас“ (върху материал от т. „Българские материалы“, 2013)	
Martin Chochol	153
55 rokov prác na Slovanskom jazykovom atlase	
2. GRAMATIKA A FONOLÓGIA	
Janusz Siatkowski – Dorota Krystyna Rembiszewska	163
Zróżnicowanie morfologiczne wyrazu * <i>orę</i> ‚ramię‘ w językach i dialektach słowiańskich	
Adriana Ferenčíková	172
Poznámky o niektorých syntaktických osobitostiach novohradských nářečí	
Марјан Марковиќ	180
Предлошката секвенца <i>od пред</i> како средство за просторна и временска кондензација	
Ангелина Панчевска	185
Деиксата во прилозите за време во дијалектите на македонскиот јазик	
Juraj Vaňko	189
Princíp analógie pri vývine prézentných tvarov slovesa v slovenčine a v iných slovanských jazykoch	
Renáta Kamenárová	195
Gramatické kategórie maskulín a ich vplyv na vývin západoslovanských jazykov	
Jadwiga Waniakowa	203
Osobliwe procesy fonetyczne w gwarowych wyrazach zapożyczonych na przykładzie nazw roślin	
Vít Boček	211
Znovu ke změně $g > \gamma > h$ ve slovanských jazycích	
Saša Vojtechová Poklač	220
Hláskoslovie dolenských nářečí mezi riekou Krkou a pohorím Gorjanci v Slovinsku. Diferenciačné a integračné znaky areálu v porovnaní s jeho okolím	
Anna Ramšáková	229
Hláskoslovné zmeny diferencujúce kysucký nářečový areál	
Marianna Sedláková – Jozef Bilský	238
Nářečie bardejovskej Dlhej Lúky po viac ako polstoročí od výskumu F. Buffu	

III. ONOMASTIKA

1. TEORETICKÉ OTÁZKY ONOMASTIKY

Milan Harvalík	247
Česká a slovenská onomastika ve vzájemných souvislostech	
Ján Bauko	254
Komparácia slovenských a maďarských onomastických termínov	

Jaromír Krško Komunikačná rovina propriálneho systému	263
Марына Кажарновіч Канататыўны патэнцыял уласнага імя	269
Mária Imrichová Transonymizácia ako lexikálny jav	275
Alexandra Chomová Posesívne vs. neposesívne a propriálny systém	283

2. TOPONYMIA

Rudolf Šrámek Potřeba slovníku slovanských topolexémů a topoetymonů	301
Rudolf Krajčovič Význam motivačného faktora vo výskume historickej toponymie	312
Milena Šipková K interpretaci pomístních jmen typu <i>Krobotů / Pekařů les</i> na Moravě a ve Slezsku	316
Pavel Štěpán Teritoriální příznakovost formantů v anoikonymii	322
Stanislava Spinková K anoikonymům <i>Čtvrť, Protičtvrť, Tříčtvrtníky</i> apod. na Moravě a v české části Slezska	331

3. ANTROPONYMIA

Leon Sokolovský Typológia priezvisk šľachtických rodov v Malohonte z pohľadu histórie ich pôvodu (1688 – 1802)	339
Anna Divičanová Stratené tradície: zmena krstných mien v poslednom polstoročí v prostredí Slovákov v Maďarsku	346
Alžbeta Uhrinová K písaniu mien na cintorínoch v Békešskej Čabe	354
Anna Makišová Slovenské priezviská vo vojvodinskom kontexte	363
Jana Pleskalová Vývoj přezdívek v češtině	371
Martina Ireinová – Hana Konečná Jméno <i>Pavel</i> a jeho obměny v českých nářečích a v pomístních jménech na Moravě a ve Slezsku	378
Tatiana Laliková Podoby mena <i>Žigmund</i> v antroponymii a v anojkonymii	387

IV. SYNCHRÓNNA DYNAMIKA JAZYKA V KOMPARÁCII A KONTAKTOCH

Slavomír Ondrejovič Skice k jazykovému obrazu novohradskej metropoly	397
Olga Orgoňová – Františka Šmajdová Miesto profesionalizmov v národnom jazyku a ich vzťah k iným semivarietám	409

Ivan Červen	421
Poznámky nejęzykovedca k vlastným jazykovým prehreškom	
Peter Ďurčo	426
K princípom kolokačnej lexikografie (Extrakcia a spracovanie kolokácií s adjektívami)	
Martina Ivanová	438
Viacslovné pomenovania s prevzatými komponentmi v slovenčine	
Anna Rácová	446
Tvorenie abstraktných názvov deja v slovenskej rómčine	
Eva Tibenská	455
Posesívnosť – zhody a rozdiely v jej myšlienkovoj-jazykovoj spracovaní (Porovnávací štúdiá slovensko-poľsko-chorvátsko-rusko-bulharská)	
Miroslava Avramovová	464
Obstarožnejší rovná sa obstarožný? Adjektíva vyjadrujúce odlišnú mieru vlastnosti a ich spracovanie vo výkladovom slovníku	
Marta Vojteková	475
Kategoría stupňovania adjektív v slovenčine a poľštine	
Katarína Gajdošová	482
„Ako hovoria Česi, jak říkají Slováci“ – metajazykové komentáre pri kontaktoých javoch v slovenských a českých textoch	

V. VONKAJŠIE DEJINY JAZYKA

Miroslav Dudok	499
Juraj Ribay v slovenskom a českom jazykovednom kontexte	
Ivor Ripka	506
Ján Kollár a jeho etymológie v Rozpravách o menách...	
Ján Kačala	512
Paulinyho Štruktúra slovenského slovesa na začiatku bádania vo vetnej sémantike	
Petr Malčik	518
František Trávníček a otázka československého jazyka	
Sándor János Tóth	521
Nemecká, česká (slovenská) a maďarská verzia Weberovho Amuleta (1644 – 1645) v jazykovom porovnaní	
Marta Hulková	529
Jazykové podoby textov a hudba v domácich hymnologických prameňoch zo 17. storočia	
Lubomír Chalupka	537
Pokusy o zavedenie slovenských odborných termínov v domácich hudobnoteoretic- kých textoch z 19. storočia	
Mária Žiláková	545
Vplyv jarmočnej/letákovkej literatúry na obradný jazyk Bánhidanov	
Martina Kopecká	551
Návrhy na klasifikáciu slovenských slovíes a ustaľovanie slovesných tvarov v prvej polovici 20. storočia	
Gabriela Múcsková	567
Polemika o jazyku ako prameň poznávania dejín spisovného jazyka v kontexte jazy- kovej politiky alebo O purizme v jednej „zabudnutej“ diskusii	
Radovan Garabík – Michaela Kajanová	577
Digitalizácia a anotácia Prameňov k dejinám slovenčiny	

Komunikačná rovina propriálneho systému

Jaromír Krško

Fakulta humanitných vied UMB, Banská Bystrica

Communication Level of Proprial System

The paper deals with functioning of proper names in various communication situations and social communities. Proprium is an inseparable part of vocabulary and likewise appellative lexis, proper names are also differentiated according to communication spheres, communication situations and communication registers. The paper also emphasizes different application of antroponymic part of proper names in communication as compared with toponymy.

Proprium je neoddeliteľnou súčasťou slovnej zásoby jazyka a tak isto ako apelatívna lexika aj vlastné mená podliehajú diferenciacii podľa komunikačných sfér, komunikačných situácií a komunikačných registrov. Situačná variantnosť komunikácie sa vyznačuje tým, že v určitých situáciách sa dáva prednosť rôznym druhom a formám proprií.

Komunikačnej rovine a uplatneniu proprií v nej venovali jazykovedci pozornosť už v minulosti. Používanie rôznych druhov proprií v komunikačných situáciách súvisí podľa V. Blanára so všeobecnými generickými príznakmi – ustálenosťou administratívnoprávneho úzu a ustálenosťou užšieho spoločenského úzu (Blanár, 1996, s. 161). Na základe týchto dvoch typov ustálenosti V. Blanár vydeľuje „úradné onymické systémy (sústavy) a sústavy, ktorých fungovanie patrí do okruhu poloúradného a súkromného styku... Odlíšenie úradnej a neúradnej sústavy má zásadný význam pre antroponomastiku.“ (tamže, s. 161). Členenie onymických sústav V. Blanára na úradnú – poloúradnú – súkromnú sústavu sa opiera o tri úrovne jazykového kontaktu rozpracovaných v sociolingvistiky, ktoré prezentoval na VII. slovenskej onomastickej konferencii r. 1976 W. Lubaš (1980). V tomto duchu sme venovali pozornosť používaniu rôznych foriem proprií v slovenských médiách (pozri Krško, 2003 a).

Novšie výskumy (napr. D. Slančovej, T. Slančovej, S. Zajacovej či M. Ološtiaka) zamerané predovšetkým na apelatívnu časť lexikálneho systému poukazujú na zložitý priebeh medziľudskej komunikácie a množstvo faktorov ovplyvňujúcich výber adekvátnych jazykových prostriedkov.

D. Slančová na sociolingvistickej konferencii v roku 1999 prvý raz prezentovala myšlienku o komunikačnom registri a jeho úlohe pri výbere jazykových prostriedkov. V priebehu rokov táto koncepcia prešla postupným vývojom – od definovania registra ako situačne podmieneného spôsobu jazykového prejavu spojeného s konkrétnym druhom ľudskej činnosti, autorka postupne kládla dôraz na vplyv sociálneho prostredia a v roku 2010 prišla s koncepciou tzv. sociálnej inštitúcie ako relatívne stáleho súboru predpisov a noriem, podľa ktorých členovia danej skupiny vykonávajú určitú činnosť. Predpisy a normy inštitúcie vníma aj v súvislosti so sociálnymi rolami a statusmi komunikantov (pozri D. Slančová, 2013).

Na začiatku výskumov o komunikačnom registri vymedzila D. Slančová dvojaké chápanie registra: 1. sociolingvistické chápanie registra, ktoré je spojené

s rečovými varietami rozličných sociálnych skupín spojených spoločnými záujmami alebo profesiou, pričom podstatou registra nie je len samotná lexika viažuca sa na sociálnu skupinu a jej činnosť, ale aj používanie frazeologizmov alebo špeciálnych gramatických konštrukcií (Slančová, 1999, s. 95). Register nepredstavuje okrajovú časť jazyka, ale tvorí aktívnu zložku komunikácie v rámci sociálnych interakcií príslušníkov daných societ. Komplexný komunikačný register človeka je individuálny, zložený z mnohých čiastkových subregistrov, ktoré závisia od počtu a druhu sociálnych skupín, ktorých súčasťou je daný jednotlivec. D. Slančová hovorí aj o aktívnych a pasívnych komunikačných registroch jednotlivca, ktorých rozsah a stupeň ovládania poukazuje na jazykovú skúsenosť jedinca a môže sa prejavovať napr. pri paródii, scénkach imitujúcich iné sociálne skupiny, žartoch a pod. Zo sociologického hľadiska tieto komunikačné aktivity predstavujú hranie rol a napodobňovanie statusov iných ako vlastných sociálnych skupín, ktorým zodpovedá príslušný komunikačný register. V súčasnosti túto rovinu komunikačného registra označuje D. Slančová pojmom makrosociálny komunikačný register, ktorý charakterizuje nasledovne: „konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie sa ľudí preferované v komunikačnej sfére prislúchajúcej sociálnej inštitúcii nazývame makrosociálny komunikačný register, ktorý je normovaný makrosociálnymi registrovými normami.“ (D. Slančová, 2013, s. 201).

Repertoár komunikačného registra society ako súbor všetkých subregistrov jednotlivých členov skupiny poukazuje na jedinečnosť tejto skupiny a odlišnosť od ostatných spoločenstiev. Zjednocujúcim činiteľom sociálnych skupín do väčších celkov sú rovnaké alebo veľmi podobné situačné podmienky, ktoré ponúkajú podmienky na vytváranie veľmi podobných komunikačných registrov. Na príslušnosť jednotlivca ku skupine potom poukazuje ovládanie registra danej sociálnej skupiny týmto jednotlivcom. Neoddeliteľnou súčasťou komunikačného registra sú aj vlastné mená. Rozsah onymie ako súboru všetkých vlastných mien registra je determinovaný potrebami presne pomenovať, identifikovať a diferencovať objekty sveta, v ktorom sa daná spoločnosť pohybuje. V. Blanár v týchto súvislostiach hovorí o *onymickom priestranstve* (resp. o *onymickom priestore*), ktorý vymedzuje ako „súhrn vlastných mien používaných v jazyku daného národa na pomenovanie reálnych, hypotetických a fantastických objektov“ (Blanár, c. d., s. 25). Blanárov termín *onymická scéna* môžeme stotožniť s vymedzením konkrétnej komunikačnej situácie, v ktorej dochádza k využívaniu komunikačných registrov – bez ohľadu na to, či ide o apelatívnu, alebo propriálnu časť registra (pozri tamže, s. 25 – 26).

D. Slančová chápe register aj v jeho 2. pragmatickej rovine, ktorá ho charakterizuje ako „schopnosť ľudí naznačovať a meniť svoj postoj ku komunikačným partnerom pomocou jazykových prostriedkov. Tak potom rozoznávame formálny a neformálny register, ktorý sa často jazykovo prejavuje pomocou odlišných oslovovacích foriem, napr. vykvanie – tykanie“ (D. Slančová, 1999, s. 95 – 96). Do komunikácie vstupujú partneri s určitou stratégiou a predpokladom, s čím súvisí výber (predpokladaných) adekvátnych foriem vlastných mien – v toponymii sa tento výber odráža napr. vo vhodnom použití topolexém v momente tvorby toponyma. Pragmatickú funkciu komunikačného registra však komunikujúci markantnejšie

uplatňuje pri používaní hypokoristických podôb antroponým, ale aj zooným, prezývok a pod. v závislosti od druhu sociálnej skupiny, momentálnej nálady a pod. Komunikačná stratégia sa potom odzrkadlí pri tykaní či vykaní, pomenúvaní (tretích) neprítomných osôb, o ktorých sa hovorí atď. V. Blanár hovorí, že „zaradenie mena do príslušného onymického podsystému predpokladá istú znalosť druhového jedinca (s. J. Dolníkom možno hovoriť o onymickej presupozícii)“ (Blanár, c. d., s. 162). V najnovších sociolingvistických teóriách označuje D. Slančová výber vhodných jazykových prostriedkov determinovaných sociálnymi rolami, sociálnym statusom a sociálnou vzdialenosťou medzi komunikantmi termínom mikro-sociálny komunikačný register (D. Slančová, 2013, s. 201).

Apelatívne rozčlenenie komunikačného registra na subregistre jednotlivých členov skupiny nás viedlo k zamysleniu nad fungovaním propriálnych registrov a nad fungovaním v komunikácii. Z komunikačného, funkčného i pragmatického hľadiska možno uvažovať o onymickom registri ako súčasť komunikačného registra. V propriálnej sfére je však potrebné odlíšiť antroponymickú zložku registra od toponymickej, pretože (ako už bolo konštatované) v antroponymickom registri sa výraznejšie prejavujú mikrosociálne prvky registra. Jednotlivé registre – antroponymický a toponymický – musíme ešte rozdeliť na register jednotlivca a register skupiny.

Antroponymický register jednotlivca (ARJ) predstavuje súbor všetkých antroponým a ich foriem (napr. hypokoristických podôb, prezývok) všetkých členov sociálnych skupín, do ktorých tento jednotlivec patrí a ktorých pozná.¹ ARJ je determinovaný časovou existenciou sociálnych skupín (po zániku skupiny zaniká nominačná funkcia antroponým tejto skupiny), sociálnymi statusmi členov týchto skupín a pragmatickými aspektmi vstupujúcimi do komunikácie zo strany členov societ (pozri napr. Krško, 2000, s. 77). ARJ je tak isto ako apelatívny komunikačný register či slovná zásoba vnútorne diferencovaný na subregister blízkych osôb, subregister okrajových osôb, prípadne môžeme vyčleniť subregister osôb, ktoré netvorí s jednotlivcom sociálne skupiny (antroponymá tzv. spoločenského alebo kultúrneho kontextu [pozri Ološtiak, 2007, s. 188] – mená umelcov, športovcov, politikov...).

Každý človek sa stáva súčasťou rôznych societ od svojho narodenia až po smrť – po narodení je súčasťou rodiny, v ktorej má statusy dieťaťa, súrodenca, vnuka, postupne sa okruh jeho sociálnych skupín rozširuje, stáva sa súčasťou kolektívu v materskej škole, základnej, strednej, často na vysokej škole. Popri týchto societach paralelne existuje v rôznych záujmových skupinách, neskôr pracovných

¹ V. Blanár (inšpirovaný názormi Ch. J. Fillmora) hovorí o *onymickej scéne* vlastného mena, ktorú definuje ako „súhrn všetkých jestvujúcich formálnych a obsahových variantov a synonym používaných v rozličných komunikačných situáciách na označenie tohože denotátu“ (Blanár, c. d., s. 26). Onymickú scénu však nemožno stotožniť s *antroponymickým registrom jednotlivca*, pretože onymická scéna sa viaže na denotát (t. j. jedinečný onymický bod). V tomto chápaní by išlo o zachytenie všetkých foriem antroponým daného jedinca (ako ho volajú v rodine, vo všetkých skupinách, do ktorých patrí – škola, priatelia, záujmové skupiny...). Onymickú scénu jednotlivca by sme zistili podrobným výskumom všetkých skupín, ktorých je jediniec členom, alebo tak, že by ich jediniec uviedol. V oblasti hydronymie jednotlivé monografie analyzujúce slovenské povodia (napr. Slanej, Ipľa, Turca, Oravy, Kysuce, Nitry, Váhu...) zaznamenávajú (top)onymické scény konkrétnych vodných tokov – v hesle sú zachytené všetky dostupné názvy toku a jeho varianty.

kolektívach, získava status manžela, partnera, otca, starého otca. Niektoré sociálne statusy jednotlivca získava (narodí sa do viacpočetnej rodiny s odstupom mnohých rokov od starších súrodencov, narodí sa ako dvojča, prípadne je jedináčikom...), niektoré statusy získa postupne – v školskom kolektíve sa postupne vypracuje na šikovného žiaka ochotného pomôcť spolužiakom, na pracovisku získa vedúcu funkciu, pretože tomu zodpovedá jeho vzdelanie a schopnosti. Všetkým sociálnym statusom zodpovedá dynamický aspekt statusu – sociálna rola, ktorá sa vykonáva, hrá. Rola je súbor určitých povinností, obmedzení, predpísaného správania, ale aj súbor privilégií.² Z hľadiska proprií však k jednotlivým sociálnym statusom patria aj rôzne podoby antropónym tvoriace antroponymický register jednotlivca.

Tým že jedinec je súčasťou viacerých societ, jeho antroponymický register predstavuje súčet subregistrov všetkých societ, ktorých je členom.

Analýze ARJ sa doteraz nevenovala pozornosť, skôr išlo o výskum prezývok v konkrétnych sociálnych skupinách – prezývky žiakov na základných, stredných a vysokých školách, prezývky v učiteľskom kolektíve, hypokoristické podoby mien v rodinnom prostredí atď., čiže sa skúmal **antroponymický register** (sociálnej) **skupiny** (ARS), ktorý predstavuje súčet všetkých prekrývajúcich sa subregistrov členov tejto skupiny. Členovia society ovládajú antroponymický register svojej skupiny – napr. výskumom na ZŠ v Bobrove r. 2004 sme získali 82 prezývok u 50 nositeľov (Krško, 2006, s. 9) – antroponymický register skupiny by obsahoval v tomto prípade prezývky *Sisa, Opička, Mary, Rajo, Simson, Deňa, Zajac, Elvis, Párky, Buchta, Panáčik, Žirafa, Ryšavec, Pavúk, Fúzač* atď. Prekrytie subregistrov členov skupiny chápeme tak, že každý člen society má vo svojom ARJ len časť antropónym, ktoré sa používajú v danej skupine, preto členovia society neovládajú celkový antroponymický register každého člena skupiny – spolužiaci na vysokej škole vedú všetky podoby prezývok spolužiakov v skupine, ale nevedia, ako konkrétnu spolužiačku volajú doma, v jej rodnej dedine, akú prezývku mala na strednej škole, ako ju oslovuje starý otec a pod.

Zložitosť sociálnych väzieb a začlenenie jednotlivca do viacerých sociálnych skupín v súčasnosti výrazne odhaľujú internetové sociálne siete – každý člen takejto siete má zoznam priateľov, sú tam však rôzni ľudia – zo školy, z práce, z detstva, rodinní príslušníci a podobne. Ak nás niekto kontaktuje a požiada o priateľstvo, niektoré siete ponúkajú novému členovi možnosť pridať mu našich priateľov – v tomto momente si človek uvedomuje diferenciaciu súboru virtuálnych priateľov, resp. sociálnu členitosť svojich sociálnych skupín, ktorých je členom, a musí starostlivo vyberať z kontaktov tie, ktoré má spoločné s novoprihláseným priateľom.

Sociálne vnímanie toponymického priestoru sa v niektorých ukazovateľoch od antroponymie odlišuje. Ide predovšetkým o emocionálny a pragmatický aspekt v komunikácii – človek neprežíva sociálne väzby medzi (ne)živou prírodou a emocionálna prepojenosť s krajinou vyplýva vlastne zo sociálnej prepojenosti s príslušnou skupinou ľudí (obyvatelia rodnej obce, rodinné väzby, priateľské väzby a pod.).

² Roly sú vymedzené statusom – status dieťaťa mu „predpisuje“ poslúchať rodičov, pomáhať v domácnosti, nepozerať večerné televízne programy a pod. Status riaditeľa podniku mu predpisuje správať sa kultúrne k zákazníkom, chodiť vhodne oblečený, byť diplomatický vo vyjadrovaní...

Tak isto ako pri antroponymických systémoch môžeme aj v toponymii uvažovať o **toponymickom registri jednotlivca** (TRJ) a **toponymickom registri** (sociálnej) **skupiny** (TRS). V zásade platia tie isté pravidlá pri vytváraní TRJ – ide o súčet toponymických subregistrov societ, ktorých je jednotlivec členom, t. j. jednotlivec ovláda toponymá rodnej obce, svojich záujmových skupín (ak je napr. rybárom, poľovníkom), ovláda toponymá vzťahujúce sa na profesionálne pôsobenie (napr. pracuje v lese pri ťažbe dreva). Rôznym druhom sociálnych skupín a vzniku sociálnych toponým sme venovali pozornosť v mnohých štúdiách (najmä Krško, 1998, 2003 b), v ktorých sme rozdelili sociálne skupiny podľa veku – detské, mládežnícke; societa rodiny, obce; sociálne skupiny fungujúce na báze záujmov (poľovníci, rybári, športovci...). Sociálne toponymá (alebo v rámci predchádzajúcich úvah – toponymické registre skupín) vznikajú a fungujú v horizontálnom a vertikálnom smere (pozri Krško, 2003 b, s. 64). V rámci vertikálneho smeru môžeme preto uvažovať o TRS nielen v rozsahu rodnej obce vymedzenej príslušným chotárom, ale môžeme uvažovať aj o národnej toponymii zviazanej s etnickou skupinou (v porovnaní s inými toponymickými sústavami). K tomuto názoru nás priviedla samotná definícia sociálnych toponým, ktoré sú definované ako špecifické vlastné mená charakteristické pre určitú, relatívne uzavretú societu, odlišujúce toto spoločenstvo od spoločenstiev susedných. Tento druh proprií sa vyznačuje nízkou komunikačnou potenciou, pretože (z hľadiska väčších societ) označuje málo dôležité geomorfologické objekty,³ a časovou aj priestorovou ukotvenosťou. Časová a priestorová ukotvenosť znamená, že sociálne toponymum existuje len v čase existencie sociálnej skupiny a viaže sa na konkrétny onymický priestor (tamže).

Propriálny systém je dynamický fenomén, ktorý aktívne vstupuje do komunikácie. V porovnaní s apelatívnou časťou slovnej zásoby a jej fungovaním v komunikácii vo forme registrov však musíme uvažovať o rozčlenení onymického registra na onymický subregister jednotlivca a na onymický subregister skupiny a podľa uplatňovania makrosociálnych a mikrosociálnych prvkov komunikačného registra tieto subregistre členiť na antroponymický a toponymický subregister.

Bibliografia

BLANÁR, Vincent: Teória vlastného mena. Bratislava: Veda 1996. 250 s.

KRŠKO, Jaromír: Mikrosociálne toponymá. In: 13. slovenská onomastická konferencia. Zborník referátov z 13. slovenskej onomastickej konferencie konanej v Modre-Piesku 2. – 4. 10. 1997. Ed. M. Majtán – P. Žigo. Bratislava: Filozofická fakulta UK v Bratislave – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 1998, s. 115 – 119.

KRŠKO, Jaromír: Sociálno-psychologické aspekty pomenovania. In: Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. Zborník referátov zo 14. slovenskej onomastickej konferencie. Banská Bystrica 6. – 8. 7. 2000. Zost. J. Krško – M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica:

³ Označiť objekt, resp. hodnotiť jeho dôležitosť je relatívne, pretože niekedy (v málo členitom teréne) je dôležitá akákoľvek odlišnosť (vyvýšenina, údolie, odlišná vegetácia, pri vodných tokoch – tvar, koryto a pod.). Naopak, v členitom teréne sú dôležité len veľmi výrazné javy. Dôležitosť objektu teda rastie v závislosti od detailného „pohľadu“ na krajinu.

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV – Fakulta humanitných vied UMB v Banskej Bystrici 2000, s. 75 – 84.

KRŠKO, Jaromír: Propriá v mediálnom priestore. In: *Komunikácia a text*. Zborník referátov z konferencie *Komunikácia a text*. Prešov 15. – 16. 11. 2001. Ed. M. Imrichová. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity 2003 a, s. 304 – 311.

KRŠKO, Jaromír: Sociálny priestor v onymii (Vznik onymických subsystémov – sociálnych toponým). In: *Metodologia badań onomastycznych*. Ed. M. Biolik. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego 2003 b, s. 61 – 70.

KRŠKO, Jaromír: Komparácia slovenských a poľských žiackych prezývok. In: *Sociálny kontext onymie*. Ed. J. Krško. Banská Bystrica – Prešov: Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici – Fakulta humanitných a prírodných vied PU v Prešove 2006, s. 6 – 14.

LUBAŚ, Władysław: Społeczne warianty nazw własnych we współczesnej polszczyźnie. In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien*. 7. slovenská onomastická konferencia. (Zemplínska šírava 20. – 24. septembra 1976.) Zborník materiálov. Ed. M. Majtán. Bratislava: Veda 1980, s. 25 – 30.

OLOŠTIAK, Martin: Jazykovoštruktúrny a komunikačno-pragmatický status vlastného mena (adaptácia anglických proprií v slovenčine). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2007. 226 s.

OLOŠTIAK, Martin: Aspekty teórie lexikálnej motivácie. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2011. 339 s.

SLANČOVÁ, Daniela: Potrebuje reflexia súčasnej slovenskej jazykovej situácie pojem register? In: *Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu*. 1. diel. Materiály z 3. konferencie o komunikácii, Banská Bystrica – Donovaly 11. – 13. septembra 1997. Ed. P. Odaloš. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB a Fakulta humanitných vied UMB 1999, s. 93 – 100.

SLANČOVÁ, Daniela: Variety hovorenej podoby slovenčiny na východnom Slovensku v trénerskom mikrosociálnom komunikačnom registri. In: *Jazyk je zázračný organizmus... Metamorfózy jazyka a jazykovedy*. Zborník príspevkov venovaných prof. PhDr. Ivorovi Ripkovi, DrSc., emer. prof. PU, pri príležitosti jeho životného jubilea. Ed. M. Imrichová – J. Kesselová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2013, s. 200 – 214.